

POPULÄRVETENSKAPLIG LÄSNING FRÅN FORSKNINGSRÅDET FORTE

nov
2020

FORTE

MAGASIN

NYNAZISM

Vägen in och ut ur
extremistmiljöer

VÅLD I ARBETSLIVET

Vårdpersonal utsätts för
hot och våld

GAMING

Kan man bli beroende
av datorspel?

DET OÖNSKADE ARVET

*Vad händer när livsvillkoren
är ojämlika från start?*

10

23

28

LEDARE	3
NÄRA ÖGAT – KAN SKÄRMAR SKADA SYNEN?	4
VÅRDEN – EN OTRYGG ARBETSPLATS	7
SAMMA RÄTTIGHETER, OLIKA VERKLIGHETER	11
KRÖNIKA: VÄGEN TILL JÄMLIKHET GÅR GENOM SKOLAN	18
SJUKT MYCKET PRYLAR	20
NYNAZISM – VÄGEN IN OCH UT	23
GAMING – PASSION ELLER BEROENDE?	28
IDROTT FÖR ALLA – VAD HÄNDER NÄR PARASPORTFÖRBUNDET OMBILDAS?	30
IDÉER FRÅN ANSTÄLLDA KAN GÖRA HEMTJÄNSTEN FRISKARE	35
KRÖNIKA : DET LÖNAR SIG ATT SATSA PÅ JÄMLIKHET	37
MELLAN FORSKNING OCH PRAKTIK – FORSKARSKOLA SKA STÄRKA SOCIALTJÄNSTEN	40

Låt forskningen bli tillgänglig för alla

Pandemin fortsätter att påverka vår vardag. För många av oss har hemmakontoret blivit det normala. För vårt samhälle innebär den pågående krisen flera stora utmaningar och omställningar att hantera under kommande år. Forskningsbaserad kunskap spelar en viktig roll för hur vi kommer att klara av nuvarande och framtida utmaningar.

Därför känns det nu extra angeläget att arbeta för en ökad tillgänglighet till forskningen, så att alla kan ta del av den på lika villkor. I dag är det tyvärr ingen självklarhet. Istället är en stor andel publicerade forskningsresultat inlåsta bakom kostsamma betalväggar som försvårar åtkomst från myndigheter, organisationer och övriga intressenter av ny forskningsbaserad kunskap. Den skenande kostnadsutvecklingen för vetenskaplig publicering måste brytas och enskilda forskare ska inte behöva täcka publiceringskostnader.

Varje medborgare ska ha rätt att ta del av den forskning som finansierats med offentliga medel. Det är i grunden en demokratifråga. Forte fortsätter att arbeta för att förverkliga regeringens målbild om omedelbar öppen tillgång till vetenskapliga publikationer. Det gör vi tillsammans med lärosäten och andra finansiärer genom att villkora bidrag, sätta press på förlag att byta affärsmodell och genom att bidra till gemensam finansiering av tidskrifter och plattformar med öppen tillgång.

Inom kort kommer regeringen att presentera nästa forskningspolitiska proposition, som pekar ut riktningen för forskningspolitiken under de kommande åren. Forte är en av många myndigheter, universitet och andra organisationer som bidragit med underlag till propositionen. I vårt underlag har vi betonat vikten av forskningssatsningar som ger en ökad beredskap inför framtida samhällsutmaningar och som ger förutsättningar för en socialt hållbar utveckling. Först då kan vi bygga ett motståndskraftigt samhälle som står emot när det stormar, och där vi ges lika förutsättningar att växa och utvecklas.

I det här numret av **Forte Magasin** kan du läsa om ett antal av de många viktiga forskningsfrågor där Forte bidrar med finansiering. Vår huvudartikel "Samma rättigheter, olika verkligheter" beskriver ett ojämlikt Sverige, där alla barn inte har samma möjligheter att förverkliga sina drömmar. Går det att bryta trenden att livsvillkor går i arv? ■

Jonas
Jonas Björck
Generaldirektör, Forte

Foto Richard L. Eriksson

Nära ögat

– kan skärmar skada synen?

TEXT Antonia Hallberg

Katt-videos, Candy crush, hemläxor, Snapchat. Dagens barn och ungdomar lever sina liv framför skärmar. Samtidigt ökar förekomsten av närsynthet över hela världen. Kan det ha ett samband?

Stereotyperna av den flitiga studenten, det nördiga it-geniet och den pålästa bibliotekarien har en sak gemensamt: glasögon. Är det inte märkligt egentligen, att ett synkorrigerande hjälpmedel fått status som kunnighetssymbol? Kanske inte ändå. Forskning visar faktiskt att den som är välutbildad löper större risk att drabbas av närsynthet.

– Flera studier har visat på samband mellan högre utbildning och närsynthet, så man kan säga att akademiker i allmänhet har större risk att drabbas, säger Tomas Bro, ögonläkare och forskare på Höglandssjukhuset i Eksjö.

Att det är på det viset tros bero på att studenter ägnar sig åt stora mängder närarbete, framför kursböcker och datorskärmen. Forskarna tror nämligen att långa stunder av närarbete förändrar ögats anatomi och gör det längre. Detta leder till att synen på långt håll blir oskarp, så kallad närsynthet.

– Närsynthet innebär att ögat är för långt för sin optiska konstruktion. Man kan tänka sig en biograf-salong där filmen som ska visas på duken istället hamnar på ett avstånd motsvarande en av bänkraderna, förklarar Tomas Bro.

I dagens teknikdrivna samhälle är det dock inte bara studenter som tillbringar mycket tid framför skärmar. Redan 2012 uppskattade forskaren Aric Sigman att en genomsnittlig 18-årig europé sammanlagt hade tittat tre år framför olika typer av skärmar.

Samtidigt pågår en alarmerande ökning av närsynthet i världen, enligt WHO. Med nuvarande utveckling kan mer än hälften av världens befolkning vara närsynt år 2050.

– Arvet har betydelse, men den snabba ökningen tyder på att miljöfaktorer också spelar en viktig roll, säger Tomas Bro.

Han har nyligen påbörjat ett forskningsprojekt i Region Jönköping som ska söka svar på om närsynthet

ökat i Sverige under de senaste decennierna – och om det i så fall finns ett samband med skärmanvändning.

För att ta reda på detta kommer Tomas Bro att genomföra fem retrospektiva delstudier som analyserar närsynthet, andel glasögonbärare och skärmtid bland olika grupper av barn och ungdomar. Tidsfönstret börjar redan på 80-talet och sträcker sig fram till i dag.

Att forskningen endast utgår ifrån närsynthet hos barn och unga beror på att det oftast är under ungdomsåren som problemen uppkommer, menar Tomas Bro.

– Närsynthet utvecklas framför allt under skolåldern och har ofta stabiliserats strax efter tonåren. Ökad närsynthet efter detta är ovanligare och dessutom mindre uttalat. Därmed är det framför allt hos barn man kan hitta trender för den framtida befolkningens glasögonbehov.

En av delstudierna fokuserar på barn i åldrarna 2,5 till 8 år som deltagit i registerstudien ABIS, en studie av 17 000 barn i sydöstra Sverige. Registret innehåller bland annat information om skärmtid och synfel, vilket gör det möjligt att undersöka eventuella samband.

I en annan delstudie ska forskarna bokstavligen bläddra i skolkataloger och räkna antalet elever med glasögon. I materialet ingår 20 olika skolor och cirka 4 000 barn per år. Syftet är att svara på frågan om andelen glasögonbärare per skolklass har ökat mellan 2007–2017.

Den slutgiltiga förhoppningen är att delstudierna tillsammans ska ge svar på frågan: ökar närsynthet i Sverige?

– Även om närsynthet ökar globalt har man hittills inte kunnat påvisa detta i Skandinavien. Om en annalkande epidemi kan anas är det viktigt att tidigt vara förberedd för att sätta in insatser för korrekt prevention och behandling, säger Tomas Bro.

TOMAS BRO, ögonläkare och forskare på Höglandssjukhuset i Eksjö

FOTO: IAN SAMUEL PAVEL

”

Många föräldrar undrar hur mycket skärmtid ögonen kan hantera utan att ta skada.

TOMAS BRO

Ett exempel på en sådan preventiv insats är att Folkhälsomyndigheten kan gå ut med tydliga rekommendationer om minskad skärmtid. Detta görs redan i dag i exempelvis Singapore. Men vilka nivåer som i så fall ska rekommenderas är ännu oklart.

– Många föräldrar undrar hur mycket skärmtid ögonen kan hantera utan att ta skada, men det tråkiga svaret är att ingen i dag med säkerhet kan säga någon exakt siffra.

Lyckligtvis finns det ändå saker man som orolig förälder kan göra för att skydda sina barns ögon.

Tomas Bro tipsar om den så kallade 20-20-20 regeln. Den innebär att man vid närarbete ska titta 20 meter bort var 20:e minut, och hålla kvar blicken i 20 sekunder. På så sätt får ögats muskler en chans att slappna av. En annan rekommendation är kontinuerlig utomhusvistelse, som enligt forskning verkar ha en skyddande effekt mot närsynthet. ■

i

ÖKAD GLASÖGONFÖRSKRIVNING BLAND BARN

En tidigare studie som Tomas Bro genomfört visade att glasögonförskrivningen för närsynthet, bland barn 4-7 år i Region Jönköping, hade ökat med 177 procent under åren 2012-2017. Betydelsen av detta är dock svårbedömd eftersom det oftast är i senare ålder som närsynthet utvecklas. Ytterligare forskning behövs för att bekräfta att det handlar om en verklig ökning i förekomsten av närsynthet.

Glasögonföreskrivningar har ökat med

177%

bland 4-6 åringar i Region Jönköping

FAKTA OM NÄRSYNTHE

Närsynthet kallas myopi på fackspråk. Förekomsten av närsynthet har ökat globalt under de senaste decennierna. Risken för närsynthet påverkas både av ärftlighet och miljöfaktorer, varav de viktigaste är närarbete och tid inomhus.

FOTO: SAMUEL PAVEL

VÅRDEN

en otrygg arbetsplats

Vårdpersonal hör till de yrkesgrupper som är mest utsatta för hot och våld i arbetslivet. För en del är det en traumatisk upplevelse som leder till psykisk ohälsa och sjukfrånvaro. Och med coronapandemin kan riskerna för hot och våld öka. TEXT Krister Zeidler

”
Våldet kommer troligtvis alltid
att uppstå i viss mån i de här
branscherna. ANNA NYBERG

Det arbetsrelaterade våldet har ökat sedan 1980-talet och är i dag vanligare än både gatuvåld och våld i hemmet. Till de värst drabbade yrkesgrupperna hör de som arbetar inom hälso- och sjukvård och socialtjänst, där var tredje anställd uppger att de blivit utsatta för hot eller våld under det senaste året. Särskilt utsatta är de som jobbar i akutsjukvården, psykiatri eller äldreomsorgen.

– Det är delvis kopplat till psykisk sjukdom, drog-påverkan eller demenssjukdom hos patienterna, säger docent och psykolog Anna Nyberg, som tillsammans med andra forskare på Stressforskningsinstitutet gjort en kunskapsöversikt om våld i hälso- och sjukvård, socialt arbete och utbildningssektorn.

Under de senaste åren har våldet inom akutsjukvården varit i särskilt fokus. Den utbredda gängkriminaliteten har lett till att vårdpersonal vittnat om hur kriminella som sökt vård, eller deras vänner och anhöriga, uppträtt aggressivt och hotfullt.

För att skydda personalen har en rad förebyggande åtgärder införts på landets sjukhus, till exempel ordningsvakter, kameraövervakning, låsta dörrar mellan väntrum och mottagning och anonyma namnskyltar för personalen. På akuten i Kalmar tog de anställda

saken i egna händer och startade en kurs i självförsvar på egen bekostnad.

I de 28 studier som forskarna vid Stressforskningsinstitutet gått igenom går det att urskilja ett klart samband mellan hot och våld och psykisk ohälsa, såsom oro och ångest, depression, känslomässig utmattning och sömnstörningar. Det finns också en koppling mellan psykologiskt våld, såsom mobbning och trakasserier, och sjukfrånvaro.

Vad som triggar våldet är däremot inte lika klart, men det kan handla om organisatoriska faktorer som långa väntetider och att patienter och anhöriga inte förstår eller accepterar de regler och rutiner som finns inom sjukvården. Bristande resurser, dåligt socialt stöd, hög arbetsbelastning och stress är andra faktorer som skulle kunna spå på riskerna för hot och våld.

– Vi vet inte om en arbetsplats där det förekommer mycket våld gör att andra psykosociala faktorer i arbetsmiljön också upplevs som sämre, eller om det är den sämre psykosociala arbetsmiljön som gör att det uppstår mer våld, säger Anna Nyberg.

Det saknas också kunskap om hur förebyggande åtgärder kan fungera som en buffert mot våldshändelser. Inarbetade rutiner, socialt stöd och utbildning om hur man hanterar våldssituationer kan göra att de anställda

känner sig säkra och trygga, och skulle kunna motverka riskerna för ohälsa.

Inom den psykiatriska vården har det blivit vanligare med metoder för att förebygga och bemöta hot och våld. Ett exempel är Bergenmodellen som används inom Stockholms läns sjukvårdsområde. Men inom stora delar av hälso- och sjukvården, och även inom socialt arbete och utbildningssektorn, saknar personalen sådana kunskaper.

– De här yrkeskategorierna har inte utbildning i att hantera våld som en polis eller kriminalvårdare, vilka förutsätts hamna i våldssituationer. Som vårdpersonal kan du stå inför samma situation men helt utan utbildning. Din roll är att vårda och hjälpa, och egentligen inte att avstyra en våldssituation, säger Anna Nyberg.

Arbetsledare och chefer har en viktig roll i att stötta personalen och skapa ett tryggt och öppet arbetsklimat där händelser och risker tas upp på skyddsronder och arbetsplatsmöten.

Men verksamhetsnära chefer inom hälso- och sjukvård har ofta en stor arbetsbörda och ansvar för ett stort antal underställda, vilket gör det svårt för dem att vara på plats för att stötta medarbetarna. Första linjens chefer har också ett begränsat mandat för att genomföra kraftfulla åtgärder, som till exempel att bygga om lokaler för att göra dem säkrare.

– Jag tycker att man generellt ska vara försiktig med att lägga för stor vikt på närmsta chefs ledarskap. Jag tror att det handlar mycket om organisatoriska förutsättningar. Det här måste man hantera på strategisk ledningsnivå. Är det brister i organisationen så kan inte närmsta chefen göra så mycket åt det, säger Anna Nyberg.

Forskarna vid Stressforskningsinstitutet efterlyser också fler studier kring hur enskilda individer och grupper påverkas av hot och våld. I dag är kunskaperna väldigt små om hur hälsokonsekvenserna skiljer sig åt mellan olika grupper.

– Det är absolut en faktor som behöver belysas mer. Ser konsekvenserna olika ut för män och kvinnor eller för personer med olika utbildningsbakgrund? Är du mer sårbar om du jobbar som undersköterska än om du jobbar som läkare? Och är du mer sårbar om du har ett annat etniskt ursprung?

Även olika händelser och situationer kan påverka utsattheten och riskerna för hot och våld. En sådan situation är den pågående pandemin som förändrat de

anställdas förutsättningar och arbetsvillkor inom sjuk- och hälsovård, socialt arbete och utbildningssektorn.

– Det är inte orimligt att det har påverkat just de här branscherna. Besöksförbud och oron i samhället överlag kan förstås påverka personer med nedsatt psykisk hälsa. Det är viktigt att utvärdera det här och se hur den här typen av kris påverkar, säger Anna Nyberg.

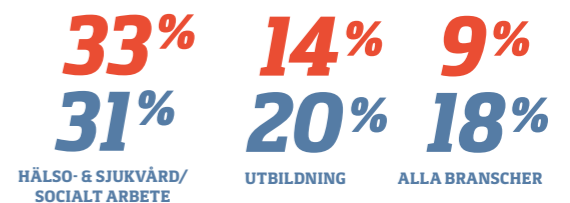
Hon anser att det är angeläget att man lyfter frågan om hot och våld på arbetsplatserna och ser det som ett organisatoriskt problem och inte ett individuellt. Till hjälp kan man också använda företagshälsovården som sitter på kunskap om hur man förebygger och hanterar våldssituationer. Men i slutändan är det ändå svårt att helt eliminera riskerna för hot och våld.

– Det är svårt att se det på något annat sätt än att det kommer att uppstå situationer där våld kan förekomma. Sedan kan man ha vakter på plats, rutiner och larm, men våldet kommer troligtvis alltid att uppstå i viss mån i de här branscherna. ■

ANNA NYBERG,
psykolog och docent vid
Stressforskningsinstitutet,
Stockholms universitet

Andel som blivit utsatta för våld eller hot
om våld under de senaste 12 månaderna
män kvinnor

Källa: Arbetsmiljöundersökningen 2017

LÄS MER

I rapporten **Våld i arbetslivet inom hälso- och sjukvård, socialt arbete och utbildningssektorn** presenteras aktuell forskning på området samt vilka kunskapsluckor som finns. Rapporten är framtagen av Anna Nyberg med flera, på uppdrag av Forte.

Ladda ner rapporten på forte.se/publikation

SAMMA RÄTTIGHETER, OLIKA VERKLIGHETER

Sverige är inte jämlikt. Alla barn har inte samma möjligheter att förverkliga sina drömmar. Uppväxt och familj påverkar såväl framtida inkomst som hälsa och till och med livslängd. Så, går det att bryta trenden att livsvillkor går i arv?

TEXT *Ebba Arnborg* ILLUSTRATION *Gloria Bernardsson*

Sverige är ett av världens rikaste länder, vi toppar listor som "världens mest konkurrenskraftiga länder" och "världens mest ansedda länder" och rankas högt internationellt inom såväl jämställdhets- som på miljöområdet. Så hur ser det egentligen ut med ojämlikheten här, är det verkligen så farligt?

– Ja, det är det. Våldigt farligt, säger Ahmed Abdirahman, grundare och vd för den ideella Stiftelsen The Global Village som bland annat anordnar Järvaveckan.

För, fortsätter han, alla barn i Sverige föds med liknande drömmar, men alla har inte samma chanser att förverkliga dem. Inte samma förutsättningar vad gäller bostad, arbete, utbildning, hälsa.

– Vi har en utbredd ojämlikhet och det finns många människor som inte har det lika bra som andra. Såväl på landsbygden som inom storstäderna, och särskilt i många förorter där vi har samlat Sveriges mångfald och de nya svenskarna. Det skapar i värsta fall grogrund för att störta vår demokrati och vårt samhälle, säger Ahmed Abdirahman.

Just att ojämlikhet sliter sönder och skapar misstroende var något som även finansminister Magdalena Andersson lyfte, när regeringen för två år sedan tillsatte Jämlikhetskommissionen. Den fick i uppdrag att se hur vi långsiktigt kan minska klyftorna i samhället. Klyftor som de senaste årtiondena ökat, och som tenderar att gå i arv från föräldrar till barn. En tendens som behöver brytas, konstaterar kommissionens ordförande Per Molander.

– Barn ska ha samma livschanser oberoende av vilken familj de har råkat födas i, slår han fast.

Men så ser det alltså inte ut i dag. Enligt OECD växer ojämlikheten mer i Sverige än i jämförbara länder. Den ekonomiska ojämlikheten har ökat med omkring 60 procent sedan mitten av 80-talet. Något som framför allt drivits av ökade kapitalinkomster, vilket gjort att toppinkomsterna dragit ifrån. Samtidigt har avstånden ökat också i botten, eftersom bidragsinkomster inte haft samma realvärdesökning som arbetsinkomster. Även ojämlikheten inom hälsa och utbildning har ökat under de senaste decennierna, delvis som ett resultat av immigrationen,

berättar Per Molander. Ökad ojämlikhet syns enligt SCB även inom andra områden, som medellivslängd kopplat till utbildningsnivå, där mer välutbildade lever längre.

Dessutom "ärvs" livsvillkor, som utbildning, till viss del. Vilka föräldrar du har gör nämligen stor skillnad för utfall i livet, berättar Carina Mood. Hon är professor vid Stockholms universitet och leder det Fortefinansierade programmet "Sammanhängande ojämlikheter: Flerdimensionella perspektiv på ojämlikhet i dagens Sverige" som berör dessa frågor.

– Inom det pågående projektet har vi framför allt studerat barns utbildning, yrke, och inkomst, och där är skillnaderna mellan barn från olika socioekonomisk bakgrund ganska stora, säger hon.

Har föräldrarna inkomster i de översta 20 procent (en så kallade inkomstkventil) av inkomstfördelningen har barnen en sannolikhet på 35 till 40 procent att också hamna där, berättar Carina Mood. Och omvänt, de barn vars föräldrar har inkomster i de lägsta 20 procenten av inkomstfördelningen har i sin tur en sannolikhet på 25 till 30 procent att själva hamna där.

– Rikedom överförs mer än fattigdom från föräldrar till barn. Men det är viktigt att betona att sambandet är långt ifrån perfekt: De flesta barnen hamnar trots allt i en annan inkomstkventil än sina föräldrar, säger Carina Mood.

Sambandet mellan barn och föräldrars inkomst kan bero på många olika saker, och kan ses som att det sammanfattar mekanismer som beror på en rad olika dimensioner, förklarar Carina. Kanske är det överföring av utbildning mellan föräldrar och barn, social integration eller något helt annat som ligger bakom. Exakt vad det är i familjer som påverkar är nämligen en svår fråga att utreda kausalt, och med stor sannolikhet är det inte en enda faktor som är avgörande.

– Men vi har i alla fall visat att det inte bara handlar om inkomster. I familjer med lika höga inkomster finns samband mellan barns utfall och andra föräldravariabler, som till exempel utbildning och social klass, och det är helt säkert så att även andra föräldravariabler spelar roll, som personlighet, gener och nätverk, säger Carina Mood.

Sambandet mellan föräldrars bakgrund och barns livsvillkor är visserligen lägre svagare i Sverige än i de flesta andra västländer, men det har blivit starkare här på senare tid. Något som paradoxalt nog beror på ökad jämställdhet. Traditionellt har nämligen sambandet mellan föräldrar och barn varit starkare för män. I Sverige har nu

sambandet stärkts för kvinnor eftersom de kommit ikapp männen mer i fråga om karriärer och inkomster.

– Vi har alltså en trend som innebär något vi ofta ser som problematiskt – starkare samband mellan föräldrar och barn – men som beror på något vi ofta ser som positivt – att kvinnor konkurrerar med männen om höga positioner och inkomster, säger Carina Mood.

Välfärdspåren inom olika områden tenderar också att klustra sig på samma individer, berättar hon. När forskarna i projektet tittade på problem inom livsområden som ekonomi, materiell levnadsstandard, psykisk hälsa, fysisk hälsa, sociala resurser och politiskt deltagande fann de att de 10 procent av befolkningen med mest problem stod för drygt 40 procent av det totala antalet problem på dessa områden.

– Ur ett levnadsnivåperspektiv är detta mer problematiskt än om man så att säga delar på problembördan, säger Carina Mood.

Vilka mekanismer ligger då bakom den ökande ojämlikheten i samhället? Per Molander berättar att många olika förklaringar har framförts. Vissa söker dem i teknisk och ekonomisk förändring, men huvudorsaken är helt enkelt den politik som har förts, säger han.

– Informationsteknologins utveckling har visserligen möjliggjort en globalisering av både produktionsprocesser och finansmarknader, vilket har gynnat kapitalet mer än arbetet, eftersom kapitalet är väsentligt mer rörligt än arbetskraften. Den dominerande orsaken till den ökande ojämlikheten i de nordiska länderna är dock politiska beslut; skatte- och transfereringssystemen är mindre utjämnande i dag än vad de var för några decennier sedan, säger han.

Ibland framhålls ojämlikhet som något positivt för samhället. Till exempel att personer med högre inkomster har högre sparkvot och att det skulle leda till mer investeringar och snabbare tillväxt. Det argumentet

AHMED ABDIRAHMAN, grundare och vd för The Global Village

”
VI HAR EN UTBREDD
OJÄMLIKHET OCH
DET FINNS MÅNGA
MÄNNISKOR SOM
INTE HAR DET LIKA
BRA SOM ANDRA.
SÅVÄL PÅ LANDS-
BYGDEN SOM INOM
STORSTÄDERNA.

AHMED ABDIRAHMAN

gäller dock bara i en sluten ekonomi, säger Per Molander. På dagens internationaliserade finansmarknader kan sparandet hamna varsomhelst i världen och behöver inte bidra till Sveriges ekonomiska tillväxt, konstaterar han. Ett annat argument är att villkoren för företagande skulle behöva bli gynnsammare och att det kräver att man tillåter ett högre mått av ojämlikhet.

– Men villkoren för investeringar och företagande i Sverige är enligt samstämmiga bedömningar bland de gynnsammaste i världen, säger Per Molander.

Snarare är det så att ojämlikhet kostar samhället, eftersom de mänskliga resurserna inte utnyttjas fullt ut, berättar Per Molander. Och omvänt: Att de nordiska länderna fört en politik för ökad jämställdhet mellan könen de senaste 50 åren har inneburit att vår BNP i dag är mellan 9 och 20 procent högre än den annars skulle ha varit, enligt beräkningar av OECD.

– Ojämlikhet kostar alltså, bland annat som utebliven BNP. Den generella tilliten är även högre i mer jämlika samhällen, den genomsnittliga hälsan är också bättre, och kriminaliteten är lägre, säger Per Molander.

Dessutom ökar jämlikhet den sociala rörligheten, och försvagar tendensen att livsvillkor ärvs, genom att skapa mer likvärdiga förutsättningar mellan barn med olika socioekonomisk bakgrund, enligt Per Molander. Och, det är ingen omöjlighet att vända trenden. När Jämlikhetskommissionen i början av augusti lämnade över sitt slutbetänkande till finansministern var det med en rad olika förslag.

– Den viktigaste slutsatsen är att det samtidigt går att öka jämlikheten och stärka samhällets ekonomiska potential. De viktigaste politikområdena för att åstadkomma ökad jämlikhet är utbildning, bostäder och grannskap och integrationen av personer med utländsk bakgrund, säger Per Molander.

Nyanlända kan bidra till att lösa vårt demografiska problem med en åldrande befolkning, men det gäller

att de blir etablerade i samhället, konstaterar Jämlikhetskommissionen. Ahmed Abdirahman är själv uppväxt i Tensta, nitton minuter från Stockholms Central. Nära, men ändå långt borta från Sverige, konstaterar han.

– Jag kände mig inte som en del av det svenska samhället förrän jag åkte utomlands och där träffade svenskar som bjöd hem mig till sig för första gången. De hjälpte mig in i samhället. Integration ger möjlighet att lära känna och inspireras av varandra, och kan leda till jobb och kunskap, säger han.

Nätverk är viktigt, konstaterar Ahmed

Abdirahman och framhåller att många arbeten tillsätts genom kontakter och att vi är sociala varelser som tenderar att göra som våra vänner och bekanta. Därför är det nödvändigt att människor med en mångfald av yrken, utbildningsnivåer och inkomster blandas, menar han.

– Vi måste bo i samma bostadsområden, gå på samma skolor, leka på samma lekplatser, vara aktiva i samma föreningar, dela arbetsplats. Vi måste kunna bråka, skrika, gapa, bli vänner, älska, kramas. Det är så vi blandas. Om du som rekryterare kan uttala någons

namn kan du lättare kalla dem till intervju, säger Ahmed Abdirahman.

Därför har han grundat Järvaveckan, ett alternativ till Almedalsveckan, med syfte att minska avståndet mellan politiker, företag och människor i utsatta områden. För att hjälpa ungdomar att knyta kontakter som kan hjälpa dem förverkliga sina drömmar.

– Jag säger inte det här för att det handlar om invandrare, det är så lätt att folk som läser mitt namn, ser min bild, tror att det handlar om identitetspolitik, men jag kämpar för Sveriges framtid. Integration är inte en tjänst bara mot individen, utan för vårt land. Min största oro är att den generation som föds nu ärver utanförskapet, säger Ahmed Abdirahman.

Vill vi hitta rätt verktyg för att bryta trenden att livsvillkor går i arv och förbättra barns möjligheter måste vi ta i beaktande vad som är orsak och verkan, påpekar Carina Mood.

Det går att se stora skillnader mellan olika områden och skolor vad gäller barns framtida utbildning, arbete, inkomst, och liknande, men de minskar dramatiskt om

CARINA MOOD, professor i sociologi vid Stockholms universitet

”
RIKEDOM ÖVERFÖRS
MER ÄN FATTIGDOM
FRÅN FÖRÄLDRAR
TILL BARN. CARINA MOOD

man jämför barn vars föräldrar har lika hög utbildning, inkomst och yrkesklass, säger hon.

– Föräldrars påverkan är alltså mycket, mycket större än den variation som förklaras av grannskaps- eller skolvariabler. Vi ser stora skillnader i barns utfall mellan områden och skolor, men det är framför allt en fråga om selektion, vilka familjer som vill och kan bo i olika områden eller väljer olika skolor. De som har det gemensamt att de bor i ett utsatt område har också något annat gemensamt: Deras föräldrar har till exempel färre resurser av olika slag, och det är detta som framför allt gör skillnad för barnen, säger hon.

Ahmed Abdirahman håller med, det handlar inte om geografisk plats. Men svårigheten att hitta bra, billiga bostäder gör att människor med liknande livsvillkor samlas i vissa områden, säger han. Även Jämlikhetskommissionen ser bostadsbristen, om finns i en majoritet av landets kommuner, som ett huvudproblem, och föreslår ett förstärkt statligt ansvar. Men allra viktigast för att bryta det faktum att livsvillkor går i arv är enligt kommissionen att satsa på skolan, med

**BARN SKA HA SAMMA LIVS-
CHANSER OBEROENDE AV
VILKEN FAMILJ DE HAR
RÅKAT FÖDAS I.**

PER MOLANDER

i skolan för att de ska bli en del av samhället, bli medborgare. Skolan är inte bara att ta betyg, utan också vem du umgås med, vad ni har för samtal, vilka livserfarenheter ni delar.

Den sociala aspekten skapar nya tankar och tolerans, säger han.

Att familjen är den viktigaste arenan för skapande av ojämlikhet motsäger inte att en högkvalitativ och likvärdig skola är viktigt för att kompensera för detta, enligt Carina Mood.

Insatser riktade direkt till barn gör dem mindre beroende av föräldrars resurser och preferenser, påpekar hon.

Även Ahmed Abdirahman ser skolan som den viktigaste nyckeln. Den är så mycket mer än bara en bänk och fyra väggar, påpekar han.

– Ifall skolorna är fyllda av en mångfald av ekonomiska olikheter, åsikter, tankar och idéer, ursprung, namn och kulturer... det berikar oss. Vi har våra barn

– Det är ju svårt att byta familj, så åtgärder för att minska sambandet mellan föräldrar och barn kan ju med fördel vidtas inom utbildningssystemet, säger hon.

Corona då, hur kommer den nuvarande globala pandemin att påverka klyftorna? Det är både osäkert och komplext. Skulle börsen och bostadspriser gå ner, och utdelningar minska, skulle det faktiskt kunna ha en dämpande effekt på ojämlikheten i inkomst, eftersom den drivs till stor del av kapitalinkomster, påpekar Carina Mood.

– Om fler blir långvarigt arbetslösa och saknar A-kassa kan vi dock också få en ökande ojämlikhet i botten på fördelningen på grund av att fler får en ökad andel av sin inkomst från ekonomiskt bistånd, säger hon.

Samtidigt drabbar såväl själva sjukdomen som restriktionernas effekt på arbetsmarknad och ekonomi

olika grupper olika hårt. Skolstängningar, även om de varit begränsade i Sverige, flyttar mer ansvar från skola till föräldrar. Det gör att skillnader i föräldrars resurser, som språkkunskaper, egen utbildning och flexibel arbetstid, sannolikt kommer att påverka.

Viktigast är att dämpa de negativa konsekvenserna för de hårdast drabbade, anser Carina Mood.

– Man kan ju minska en given ojämlikhet genom att förbättra för de som har det sämre eller försämrade för de som har det bättre, och att bara göra det sistnämnda är ofta tveksamt. Det vore ju till exempel inte bättre för de grupper som drabbats hårt av corona om andra drabbades lika hårt, säger hon.

Generellt tycker Carina Mood att man ska vara försiktig med att se minskad ojämlikhet som ett mål i sig själv.

– Man kan få minskad ojämlikhet på sätt som inte är bra för någon, och reformer som påverkar många levnadsnivå positivt behöver inte göra avtryck i gängse mått på ojämlikhet. Det viktiga är att man i absolut bemärkelse försöker lyfta de som behöver det, säger hon. ■

OM FORSKNINGSPROGRAMMET "SAMMANHÄNGANDE OJÄMLIKHETER"

Hur hänger olika centrala välfärdsaspekter ihop och utvecklas tillsammans? Detta forskningsprogram följer utvecklingen av till exempel ekonomiska resurser, utbildning, hälsa och välbefinnande över individens livslopp och i vissa fall över generationer.

Forskargruppen använder befolkningsdata från register och en ny longitudinell undersökning med fokus på etnisk ojämlikhet. Sammantaget ger dessa data unika möjligheter att ta ett stort historiskt perspektiv på dagens situation och att möta aktuella forskningsfrågor och policyutmaningar.

JÄMLIKHETSKOMMISSIONEN

Mot bakgrund av de ökande inkomstskillnaderna i Sverige beslutade regeringen den 2 augusti 2018 att inrätta en kommitté med uppdrag att lämna förslag som långsiktigt ska minska klyftorna i Sverige, öka den ekonomiska jämlikheten och öka möjligheterna till social rörlighet.

Kommittén, med namnet Jämlikhetskommissionen, har letts av tidigare generaldirektören Per Molander. Slutbetänkandet En gemensam angelägenhet (SOU 2020:46) redovisades för finansminister Magdalena Andersson den 6 augusti 2020, med förslag på en rad politikområden där utbildning, bostäder och integration är några av de viktigaste. Betänkandet kan laddas ner från [regeringen.se](https://www.regeringen.se).

PER MOLANDER,
ordförande i
Jämlikhetskommissionen

FOTO Karl Gabor, Kate Gabor/Berättarministeriet

Vägen till jämlikhet går genom skolan

När vår familj kom till Sverige 1976 fanns det gott om arbete och nyanlända blev snabbt självförsörjande. I bostadsområdena umgicks vi med svensktalande familjer och föräldrar kunde sätta sina barn i närmaste skola utan att det var någon större skillnad på undervisningen, oberoende av var du bodde. Den svenska skolan var god och jämlik, och lärarna hade förutsättningar att fullfölja sitt kompensatoriska uppdrag. Det fanns en infrastruktur av lärare, fritidspedagoger, bibliotekarier och andra vuxna med den uttalade uppgiften att se till att varje barn fick samma möjligheter och chanser att leva ett gott och värdigt liv.

Det är dem jag har att tacka för min egen klassresa som har gjort världen och livet större än vad jag som barn visste var möjligt. Våra föräldrar fick slita hårt och många blev fysiskt märkta av ett liv med

tungt arbete, men vi barn fick de avgörande verktygen för att kunna bryta oss loss från vårt sociala arv.

I dag är situationen en annan. Barn till nyanlända som började skolan hösten 2020 möter ett segregerat samhälle där skillnaderna mellan de som har och de som inte har stadigt växer. Studier visar att det skiljer sig över tio år i medellivslängd mellan innerstaden i Stockholm och de socioekonomiskt utsatta förorterna. Den svenska skolan är inte längre likvärdig. I dag är föräldrarnas postnummer en avgörande faktor för elevernas möjlighet att gå vidare till högre utbildning. Lärare som undervisar i socioekonomiskt utsatta områden har inte längre förutsättningarna att utföra sitt uppdrag. De är utmärkta lärare men undervisar klasser med en överrepresentation av barn som bär

DILSA DEMIRBAG-STEN, grundare och generalsekreterare för Berättarministeriet

FOTO Emma-Sajida Oksan/Readliggen

med sig föräldrarnas stress och oro över arbetslöshet, trångboddhet, fysisk och psykisk ohälsa in i klassrummet. Vägen till att göra en klassresa i Sverige är numera lång och krokig.

Berättarministeriet grundades som en riktad insats för att motverka den utvecklingen och bygga upp den infrastruktur av människor som krävs för att barnen ska bli sedda och lärarna få den stöttning de behöver. På Berättarministeriet möter eleverna engagerade vuxna och lärarna får tillgång till pedagogiskt stöd och läromedel som frigör tid och handlingsutrymme som de istället kan ägna åt eleverna.

Det påpekas ofta att utbildning och bildning av nästa generation är det mest avgörande för den liberala demokratis överlevnad, men verkligheten speglar inte denna gemensamma övertygelse. En demokrati värd namnet garanterar medborgarens säkerhet, att alla är lika inför lagen men också att fördelningen av resurser och möjligheter är jämlik. Vi brister påtagligt på den sista punkten. Vill vi säkra ett fortsatt

starkt demokratiskt Sverige behöver vi ta ansvar för den svenska skolans utveckling och bör börja med ett tydligare stöd till lärarna. Kåren har samhällets uttalade mandat att utföra en av de viktigaste uppgifterna i samhället – att utbilda och bilda nästa generations demokratiska medborgare. Vi behöver visa att vi menar allvar och ge lärarna förutsättningarna att utföra sitt uppdrag. ■

OM BERÄTTARMINISTERIET

Berättarministeriet grundades i november 2011 och arbetar för ett samhälle där alla barn och unga är trygga i det skrivna ordet och har förutsättning att aktivt delta i samhällslivet.

Målet är att minska segregationens negativa konsekvenser på barns skolgång genom att stötta lärare och elever

i områden med hög arbetslöshet i den dagliga undervisningen.

Berättarministeriet driver utbildningscenter i Husby och Hagsätra i Stockholm samt Gamlestaden i Göteborg. Sedan starten har över 50 000 barn och 4 000 lärare använt sig av stiftelsens skolprogram.

SJUKT MYCKET PRYLAR

**forskning söker bättre behandling
vid samlarsyndrom**

Överallt enorma högar med tidningar, kläder och föremål, ibland från golv till tak. Så kan det se ut hemma hos människor som lider av samlarsyndrom. Effektivare behandling behövs och forskning pågår.

TEXT *Eva Annell* ILLUSTRATION *Tzenko Stoyanov*

Så många som 2,5 procent av alla vuxna i Sverige kan lida av samlarsyndrom, ett psykiatriskt tillstånd som innebär att man inte kan göra sig av med saker och ständigt skaffar fler. Äldre drabbas oftare än yngre, och majoriteten har också annan psykisk belastning, som depression, social fobi eller generaliserat ångestsyndrom. Boendestödjaren Johan Ågren i Stockholms stad har sett många belamrade hem.

– Det händer att vi knappt kan komma in i hallen för att klienterna har så mycket saker. De har små smala gångar, ”getstigar”, att röra sig på mellan rummen och det finns ingen plats där vi kan sitta ner och prata, säger Johan Ågren, som ingår i Samlarteamet i Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltning.

Han berättar att klienterna lider av att inte kunna använda sitt hem

på ett funktionellt sätt, till exempel laga mat eller bjuda hem vänner, och att samlandet ofta leder till konflikter med anhöriga. Syndromet ökar också risken för olyckor, som att samlarna snubblar eller hamnar under saker som faller.

Att rensa och slänga är dock nästan omöjligt.

– Varje sak har stort värde för klienten och att göra sig av med något ger starka obehagskänslor, säger Johan Ågren.

Ofta reagerar hyresvärderna eller bostadsrättsföreningen och hotar med vräkning om inte bostaden saneras. Beteendet innebär ju inte bara risker för samlaren själv.

– Det kan handla om skadedjur, sättningar i byggnader och brandrisker. Hos samlaren finns mycket som kan brinna och räddnings-

tjänsten har svårt att komma in och släcka, säger Johan Ågren.

För att undvika vräkning och hemlöshet kan socialtjänsten sanera klienternas hem.

– Vi försöker i det längsta att låta bli att sanera mot någons vilja, men ibland måste vi. Klienterna blir arga, ledsna, kränkta. Det är ett övergrepp att gå in och slänga någons saker och det finns en suicidrisk. Dessutom kommer klienten att göra nya rundor i affärer, på loppis och i soprum. Samlarsyndromet finns ju kvar, säger Johan Ågren.

För att få en varaktig förändring måste man istället förändra personernas beteende. Det har visat sig vara möjligt med KBT – kognitiv beteendeterapi, åtminstone till viss del.

Volen Ivanov är forskare vid Karolinska Institutet och kvalitetsansvarig psykolog för Psykiatri Sydväst inom Region Stockholm:

– Det finns ingen läkemedelsbehandling för samlarsyndrom, men kognitiv beteendeterapi har god evidens som behandlingsform. Många olika studier har visat att KBT har effekt och det finns en

”

särskilt utvecklad KBT för just samlarsyndrom. Den har utvecklats under några decennier i USA och sedan har jag och mina kollegor jobbat vidare med den, säger han.

Kognitiv beteendeterapi för samlarsyndrom erbjuds nu i primärvården inom Psykiatri sydväst. Terapin ges oftast i grupp under femton veckor. Mellan träffarna ges hemuppgifter som handlar om att rensa och börja organisera hemma.

För Volen Ivanov är det dock tydligt att man inte når hela vägen fram med den här behandlingen.

– En del personer är visserligen på god väg, de känner inte lika starkt för sina saker efter behandlingen och har börjat rensa, men många har kvarstående problem. De har fortfarande svårt att slänga vissa saker och har ju samlat på sig mycket under väldigt lång tid. Hemmet är fortfarande belamrat. Vi har inte riktigt vetat inom psykiatri hur vi ska lösa det här, säger han.

Parallellt med arbetet inom psykiatri har Volen Ivanov arbetat med att utveckla kommunens arbete med människor med samlarsyndrom. Han har varit med och byggt upp Samlarteamet inom Stockholm stad, där Johan Ågren

Vi kommer att rekrytera 70–80 personer med samlarsyndrom till studien. VOLEN IVANOV

VOLEN IVANOV, forskare vid Karolinska Institutet och kvalitetsansvarig psykolog för Psykiatri Sydväst inom Region Stockholm

JOHAN ÅGREN, boendestödare i Stockholms stad

och tre boendestödare till ingår. Under Volen Ivanovs handledning utvecklar de ett sätt att arbeta med KBT med klienterna i deras hem. Johan Ågren upplever det som ett stort lyft.

– Tidigare kunde jag stå och bråka med en klient om en kasse tidningar som hen vill spara och jag ville slänga. Vi kom ingen vart alls. Nu har vi en genomtänkt plan och ett arbetssätt som ger resultat. Det är så roligt, säger han.

Boendestödjarna uppmuntrar och utmanar klienterna att till exempel rensa en liten begränsad yta och stå ut med ångesten, eller att gå till soprummet utan att ta med sig något hem. Arbetet går inte fort, men framåt.

Stockholm Stads insatser och Region Stockholms insatser har dock funnits i två skilda stuprör fram till nu. I ett aktuellt forskningsprojekt ska Volen Ivanov undersöka effekten av att kombinera dem.

– Vi kommer att rekrytera 70–80 personer med samlarsyndrom till studien. Alla kommer att få kognitiv beteendeterapi inom psykiatri, men hälften kommer dessutom att få hjälp av Samlarteamet i sitt hem efteråt. Vår hypotes är att de som får båda insatserna kommer att lyckas minska

belamringen i sitt hem mer än de andra. Att de därmed får en större förbättring när det gäller symtom och att kunna använda sina hem, säger Volen Ivanov.

Om så är fallet vill han sedan sprida konceptet till alla Sveriges regioner och kommuner. För att få ett bra underlag studerar han hur alla inblandade parter inom psykiatri och socialtjänsten upplever samarbetet, samt vilka hinder och framgångsfaktorer som finns.

– Psykiatri och socialtjänsten har ju många gemensamma klienter, men jobbar oftast med dem var för sig. Vårt projekt kan förhoppningsvis bidra till mer samarbete generellt, inom fler områden än samlarsyndrom. ■

i

SAMLARSYNDROM

Samlarsyndrom (även kallat patologiskt samlande, eng.: *hoarding disorder*) är besläktat med men skilt från tvångssyndrom (OCD).

Källa: Psykiatristöd.se, Region Stockholm

Tillståndet innebär ihållande svårigheter att göra sig av med saker, bland annat på grund av känslomässigt obehag och ett upplevt behov av att behålla sakerna.

Oftast rör det sig om många olika typer av saker, varav vissa är objektivt värdefulla medan andra kan sakna värde för en utomstående.

2,5%

av Sveriges befolkning lider av samlarsyndrom

NYNAZISM

vägen in och ut TEXT Maja Lundbäck

Den som går in i en högerextrem rörelse är beredd att både hata och bli hatad. Varför tar man steget? I ett omfattande forskningsprojekt söker forskarna Christer Mattson och Thomas Johansson djupare förståelse för inträdes- och utträdesprocesser i högerextrema rörelser.

Christer Mattsson och Thomas Johansson har skrivit två böcker som är baserade på deras forskningsresultat. *"Life Trajectories Into and Out of Contemporary Neo-Nazism – Becoming and Unbecoming the Hateful Other"*, gavs tidigare i år ut på Routledge förlag och riktar sig främst till studenter och forskare i sociologi. *"Den hata(n)de andre – Vägar in i och ut ur nynazistiska rörelser"*, ges ut på Korpen förlag senare i år, och riktar sig till allmänheten.

Juli, Visby 2019. På kullerstensgatorna trängs semesterfirare med politiker, journalister och lobbyister. Men politikerveckan i Almedalen har även lockat en grupp individer som skapar oro bland de andra besökarna. Nazisterna från NMR, Nordiska motståndsrörelsen, har under flera somrar i rad stökat, skanderat nazistiska slagord och begått hatbrott. En förmiddag pågår en debatt om civilkurage och minskad polarisering när en person från NMR vill ha ordet. "Jo", säger mannen och fortsätter: "Jag tänkte på det här med inkluderande och tolerant. Ni är inte särskilt inkluderande eller toleranta mot national-socialister, eller?" En kort tystnad uppstår innan en av paneldeltagarna, Christer Mattsson, greppar mikrofonen. Han är forskare i pedagogik och chef för Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet. På grund av sin bakgrund som socialarbetare har han mött många högerextrema ungdomar genom åren. "Jag kan inte svara för samhället i helhet, men jag kan svara för mig själv och hur jag själv har arbetat. Dina vänner har funnits i mitt hem, kunnat ringa mig mitt i natten, jag har kommit och hämtat dina vänner när livet har blivit knas".

Christer Mattssons röst är lugn. Till en början talar han även mycket långsamt. Att möta unga nazister med respekt, samtidigt som han ändå tydligt tar ett ideologiskt avståndstagande, är hans specialområde. I dag är han mitt uppe i ett omfattande forskningsprojekt tillsammans med kollegan och professorn Thomas Johansson. De har intervjuat 20 individer – både aktiva nynazister och avhoppare – om vägen in i den

högerextrema rörelsen, om livet i subkulturen och om erfarenheter av att vilja lämna.

Några avhoppare är fortfarande övertygade nazister, andra har avradikaliserats och några har gått in och ut ur rörelsen. Projektet *"Att rekryteras, att tillhöra och att lämna – Exitprocesser bland unga nynazister"*, finansieras av Forte med 3,8 miljoner kronor.

– Det här är den första omfattande socialpsykologiska och sociologiska studien som visar hur det går till när individer blir en del av den här nynazistiska rörelsen, säger Christer Mattsson.

Forskningsdatan täcker inte de som rekryteras i dag utan projektet handlar om radikaliserings som skett på 1990- och 2000-talet.

Att jobba med respektfullt bemötande är ingenting som Christer Mattsson alltid har trott på. Först ville han övertyga och konfrontera. En dag upptäckte han dock att det tillvägagångssättet snarare verkade ha gett en skjuts i fel riktning, mot mer radikaliserings.

– Vår identitet uppstår i interaktion med omvärlden och med empatisk nyfikenhet kan vi i stället hjälpa dessa personer att förstå sig själva och den mångfacetterade världen, säger han.

Den som tar beslutet att gå in i en högerextrem miljö vet om att omgivningen kommer att reagera med avsky. Så varför tar man det steget?

– Den här mekanismen, den som gör att man är beredd att positionera sig och bli den som både hatar och blir hatad, den är understuderad, säger han.

För att förstå hur det här går till behöver vi rikta blicken mot det som kallas primärstigma, i detta fall en individs problematiska bakgrund, förklarar han. Nästan alla nynazister kommer från familjer med olika typer av problem, visar Christer Mattssons forskning. De flesta gör så mycket de kan för att dölja sitt primärstigma, men lyckas sädär. Många smälter inte in så bra i skolan – och kan känna sig hjälplösa. Att vara nynazist innebär visserligen också ett stigma, ett så

”

NÄR FOLK I OMGIVNINGEN SER DEN AGGRESSIVA NYNAZISTEN DÖLJS OCKSÅ DEN HJÄLPLÖSA INDIVIDEN.

CHRISTER MATTSSON

kallat sekundärstigma, men det är något man väljer själv och därmed har kontroll över.

– När folk i omgivningen ser den aggressiva nynazisten döljs också den hjälplösa individen, säger han.

I fokus för forskningen står de 20 individerna med anknytning till den högerextrema rörelsen. Men forskarna har även intervjuat signifikanta personer runt varje individ; föräldrar, lärare, poliser eller socialarbetare, som haft en betydande roll när det kommer till att de som unga individer alls gick med i rörelsen – och i vissa fall även ur den. Man radikaliseras eller avradikaliseras inte i ett vakuum.

– När vi intervjuade de här personerna berättade de spontant om personer som var viktiga för dem, antingen i deras radikaliserings eller för att de stöttade dem att lämna, säger Christer Mattsson.

foto: Lisa Thamer

NYNAZISM I SVERIGE

Nynazism, eller neonazism, är en beteckning som används för att beskriva de nazistiska rörelser och ideologier som vuxit fram i huvudsak sedan 1960-talet.

Exakt hur många aktiva nynazister som finns i Sverige är svårt att uppskatta, men enligt en rapport från Institutet för Framtidsstudier hade polisen under 2018 kunskap om 382 individer som kunde kopplas till högerextrema grupperingar.

Den typiska medlemmen är en man i 20-årsåldern.

Graden av brottslighet är hög inom den högerextrema miljön. I åldersspannet 15-20 år har en medlem i genomsnitt varit misstänkt för drygt tio brott. Våldsbrott, narkotikabrott och stölder är vanligast.

Källa Center mot vårdbejakande extremism (CVE) och Institutet för Framtidsstudier (IFFS)

Ofta kunde de minnas särskilda situationer också, som var avgörande för radikaliseringsen.

”

VÅR FORSKNING VISAR ATT DET VAR VANLIGARE ATT PERSONER SOM GJORT AVBÖN ÄVEN DJUPT ÅNGRADE VAD DE HADE GJORT. CHRISTER MATTSSON

– Sådana ödesdigra ögonblick, fateful moments, har vi alla. De inträffar i samband med att man gör förändringar i livet och är sårbar, säger han.

När forskarna intervjuade personerna runt om började de också, enligt Christer Mattsson, nästan alltid att prata om sådana här fateful moments.

– Samtidigt tenderade många att underskatta sin egen betydelse för radikaliseringsen. Men jag tror att ganska små ageranden kan ha bidragit stort till radikaliseringsen, säger han. Forskarna drar slutsatsen att konfrontationer som riskerar att radikalisera ungdomar bör undvikas.

– Framkårssträckan till radikaliseringsen är ganska lång, men ögonblicket när klivet till radikaliseringsen sker, äger ofta rum som en respons på en konfrontation. Istället för att gå in och skriva någon på näsan behöver man undersöka vilka psykosociala behov som individerna har – och hjälpa dem, säger han.

När en av killarna, som Christer Mattsson intervjuat, gick i högstadiet fick han och några kompisar för sig

att göra knivar på metallslöjden och rista in hakkors.

– Rektorn gick i taket. Det som var destruktivt avgörande var att han samlade hela skolan i aulan och höll en moralpredikan. Alla fattade vilka som gjort knivarna. I samma ögonblick som rektorn sa att det är allvar nu, kodades killarna om från hjälplösa och socialt utsatta till farliga. Många får en kick av att bli betraktade som farliga, förklarar han.

Att det finns en grupp att ansluta till är också av avgörande betydelse för radikaliseringsen. En av tjejerna som intervjuades av forskarna hade med sig högerextrema åsikter hemifrån. Hon blev av olika orsaker placerad i en särskild undervisningsgrupp.

– De andra eleverna i gruppen var redan medlemmar i det lokala skinnskallegänget. Det tog inte

många dagar innan hon också var medlem, säger han.

Förutom att analysera radikaliseringsprocessen har forskarna även undersökt exitprocesser, själva utträdet. Här stämmer deras resultat väl överens med vad tidigare forskare har kommit fram till.

– Ibland har de slutat att tro på idéerna, men det var inte så vanligt. Den vanligaste anledningen till att de hoppade av var att kompisarna inte var snälla. Andra slutade tro på att rörelsen skulle kunna uppnå målet, en nationalsocialistisk stat, och slutade av den anledningen, säger han.

Att ha gått ur rörelsen betyder inte nödvändigtvis att de ångrade det våld som de hade utövat.

– Men vi såg att ånger för att ha utövat våld var starkt kopplat till om man hade varit tvungen att

göra en offentlig eller sluten exit, säger han.

När mer kända nynazister hoppar av kan de ofta vara tvungna att göra en mer offentlig avbön för att få någon acceptans av samhället igen.

– Vår forskning visar att det var vanligare att personer som gjort avbön även djupt ångrade vad de hade gjort. De var oftare avradikaliserade än de som hade haft en möjlighet att smyga ut ur rörelsen, säger han.

Detta skulle kunna bero på att de som gör en offentlig avbön i större utsträckning än andra hade fått psykosocialt stöd av samhället, förklarar Christer Mattsson.

Internationell forskning visar att psykosocialt stöd, så som hjälp att bearbeta trauman från uppväxten, är förknippat med avradikaliseringsen.

Omgivningens hat är en annan aspekt som verkar kunna göra det

svårt att gå ur rörelsen och återvända till det vanliga samhället, visar forskarna. En person med en framskjuten position i rörelsen, som intervjuades, berättade hur han hade bestämt sig för att gå ur en rörelse, trots att han egentligen hade kvar idéerna. Men han ville ändå lämna eftersom han hade bildat familj och var rädd att stigmat över honom skulle drabba barnen.

– När han flyttade tillbaka till sin hemort igen gjorde Afa, Antifascistisk aktion, en protest. Det blev svårt för familjen och han kröp tillbaka till rörelsen, säger Christer Mattsson.

Att inte ha någon annanstans att ta vägen är ett återkommande tema bland personer som gått ur men sedan ändå vänt sig tillbaka till rörelsen.

Projektet pågår till slutet av 2021

och när forskarna är klara hoppas de att resultatet ska leda till förfinat utformande av bra förebyggande insatser mot radikaliseringsen.

– Nio unga människor som jag har jobbat med från de här högerextrema miljöerna finns inte längre.

Ingen ska behöva kasta bort sitt liv. Jag vill bidra med kunskap om hur vi kan undvika att människor radikaliseras, för deras egen skull men också för samhällets skull förstås, för de ställer till med ett helvete för andra, säger han. ■

GAMING

passion eller beroende?

TEXT Johan Frisk

För två år sedan klassade WHO datorspelsberoende som en psykisk sjukdom. Men meningarna går isär – kan man verkligen bli sjuk av spel? För att få mer kunskap om den omdiskuterade diagnosen har forskare vid Karolinska Institutet startat tre studier som ska belysa sambandet mellan datorspelning och hälsa.

13 procent av Sveriges befolkning 16–87 år spelar datorspel varje dag, enligt Folkhälsomyndighetens undersökning Swelogs. Bland barn och ungdomar är det ännu vanligare. Allra mest spelar 13-åriga pojkar – i en undersökning som Statens medieråd publicerade 2019 uppgav 39 procent att de spelar i mer än tre timmar per dag.

Det låter kanske mycket? Men att spela datorspel är oftast ofarligt, även för den som spelar ofta och länge. Det finns dock fall där spelintresset blivit något mer än just ett intresse. För några kan det till och med gå så långt att spelandet tar över andra delar av livet och riskerar att leda till allvarliga konsekvenser. År 2018 beslutade världshälsoorganisationen WHO att klassa detta beteende, datorspelsberoende, som en psykisk sjukdom. Men diagnosen är kontroversiell. Beslutet kom efter år av diskussioner i en forskarvärld där det långt ifrån råder enighet om diagnosens relevans.

– Det är en omdiskuterad diagnos, säger Anders Nilsson, psykolog och doktorand vid Karolinska

Institutet. Internationellt i forskarsamhället var det en häftig debatt. Många ansåg att forskningen inte räckte till och att man stigmatiserar en hobbyverksamhet.

Diagnosen skrevs in i ICD, en av de två diagnosmanualer som finns. I den andra manualen, DSM, som används i Sverige, finns den med som en av möjliga framtida diagnoser.

– Det skulle kunna bli en diagnos i DSM om forskningen kommer fram till det, säger Anders Nilsson.

En del av den forskningen kommer Anders Nilsson själv att stå för. Han har precis påbörjat ett projekt som ska undersöka datorspelning i tre olika studier. Den första utgår ifrån det så kallade CATSS-registret, som innehåller data om hälsa och fritidsaktiviteter hos 32 000 en- och tvåäggstvillingar.

– Där har de bland annat frågat om datorspelning. Ingen har tidigare tittat på det, säger Anders Nilsson.

Det är framför allt det eventuella sambandet mellan datorspelning och psykisk ohälsa som är intressant. Tidigare studier har visat att det finns ett samband mellan datorspel och psykisk ohälsa, men man vet inte hur orsakssambanden ser ut. Det vill säga, är det så att den som redan mår dåligt tillbringar mer tid framför skärmen, eller kan spelandet i sig leda till psykiska besvär?

Hur ska ni mäta psykisk ohälsa?

– Det finns en massa olika mått på psykisk hälsa som är insamlade. I första hand ska vi titta på ångest och depression, adhd och autismspektrumtillstånd. Men ett eventuellt samband med spelande är komplext.

Det är inte så att spelande orsakar autism, utan man kan se om spelandet förvärrar symtom och om det finns annan samsjuklighet.

Den andra studien ska utgå från barn- och ungdomspsykiatriska mottagningar (BUP).

– Vi får signaler därifrån att många som vänder sig till spelare, att det är ett problem i sig eller förvärrar andra problem. Vi ska ta reda på hur vanligt det är, om det är kopplat till andra diagnoser och hur det ser ut jämfört med en kontrollgrupp. Men hur studien ska läggas upp är inte helt klart. Det beror på förutsättningarna hos BUP-mottagningarna.

Den tredje studien är en interventionsstudie riktad till föräldrar med datorspelning barn. Utgångspunkten är inte nödvändigtvis att det är spelandet som är problemet, och syftet är i första hand att minska konflikter i familjerna.

– Vi ska försöka använda instrument som mäter fysisk aktivitet och eventuellt en programvara som mäter hur mycket barnen spelar, där de får en feedback kring hur vanorna ser ut.

Hur vanligt är det då med datorspelsberoende?

Eftersom diagnosen hittills inte har använts i Sverige är det svårt att säga. Men en studie undersökte ungdomar som behandlats inom ungdomspsykiatri i Västmanland. Drygt 3 000 ungdomar och föräldrar fick göra en uppskattning av symtom på datorspelsberoende. När ungdomarna själva gjorde uppskattningen fanns symtomen hos 1,3 procent, när föräldrarna stod för uppskattningen ökade andelen till 2,4 procent.

För den som anser sig har utvecklat ett beroende finns i dag få möjligheter till behandling. Ett undantag är Västra Götalands-regionen som för snart tre år sedan såg ett behov av behandling för datorspelsberoende. Förra året startades en mottagning vid Sahlgrenska universitetssjukhuset: Mottagning för spelberoende och skärnhälsa. Under våren har de första fem patienterna med datorspelsberoende tagits emot. Annika Hofstedt är enhetschef på mottagningen.

– Det är både föräldrar som hör av sig och ungdomar själva. Jag tror att alla som kom in i den första behandlingsomgången sökte på eget initiativ. Det finns nästan inga andra ställen som behandlar, så de hör av sig till oss. Det handlar inte bara om ungdomar, utan även personer över 20 år.

Hur ser deras situation ut?

– Det handlar om att datorspelandet har tagit över så att man inte får gjort det man vill eller behöver få gjort.

Relationer kan försväras inom familjen och på annat håll. Spelandet har blivit något som inte tillför livet någonting utan det blir för mycket.

Behandlingen är en KBT-behandling, kognitiv beteendeterapi, där första steget är att sätta ett mål. Vill man sluta spela helt eller ha kvar det som en del av livet? Sedan handlar det om att ta reda på vad som är viktigt i livet. När en del av spelandet ska tas bort ska det ju ersättas med något annat. Behandlingen pågår i ungefär tre månader.

Till hösten kommer Sahlgrenska även att ta emot patienter på remiss. Mottagningen arbetar med att ta fram en manual och när det finns tillräckligt med material kommer de att starta en forskningsstudie. ■

TECKEN PÅ PROBLEMATISKT DATORSPELANDE

- 1 Bristande kontroll över spelandet, till exempel över hur ofta och länge man spelar.
- 2 Spelandet får en allt högre prioritet och tar över andra aktiviteter och intressen.
- 3 Spelandet fortsätter eller stegras trots negativa konsekvenser inom viktiga livsområden, till exempel relationer, arbete, utbildning eller familj.

Källa ICD-11 (International Classification of Diseases, 11:e revideringen), WHO

ANDERS NILSSON,
psykolog och doktorand vid
Karolinska Institutet

ANNIKA HOFSTEDT,
enhetschef för mottagning
för spelberoende och
skärnhälsa vid Sahlgrenska
Universitetssjukhuset
i Göteborg

Foto: Svenska Parasportförbundet © Sverige Paralympiska Kommitté

SVENSKA IDROTTSRÖRELSEN

Inom Riksidrottsförbundet ingår 72 specialidrottsförbund som tillsammans har cirka 19 000 idrottsföreningar. De olika specialidrottsförbunden är ansvariga för en eller flera specifika idrotter. Totalt samlar idrottsrörelsen drygt 3,1 miljoner medlemmar.

Svenska Parasportförbundet bildades som "Svenska handikapp-idrottsförbundet och Sveriges Paralympiska Kommitté" 1969 och valdes in i Riksidrottsförbundet samma år. År 2015 bytte de namn till "Svenska Parasportförbundet och Sveriges Paralympiska Kommitté".

Organisationen administrerar idrott för personer med funktionsnedsättning inom 14 idrotter och antalet medlemmar uppskattas till cirka 37 000.

Källa Riksidrottsförbundet och parasport.nu

IDROTT FÖR ALLA

Vad händer när parasportförbundet ombildas?

När Svenska Parasportförbundet ska omorganiseras sprids idrottare med funktionsnedsättning till respektive specialidrottsförbund. Detta kan ha fördelar i form av ökad jämlikhet, men också nackdelar eftersom fler idrottare ska dela på föreningarnas budget. Vid Umeå universitet undersöker man effekterna av omställningen.

TEXT Izabella Rosengren

Svensk idrott står inför en stor organisationsförändring när Parasportförbundet ska demonteras och ombildas till ett kompetenscentrum och idrottare med funktionsnedsättning istället ska inkluderas i respektive specialidrottsförbund, med ansvar för enskilda idrotter.

Riksidrottsförbundets motivation till beslutet är dels att alla ska ha möjlighet att idrotta på lika villkor, dels att idrottsrörelsens medlemmar ska avspegla den variation som finns i samhället.

– I nuvarande form har Parasportförbundet haft en kollektiv kraft att kunna påverka politiskt, men

möjligheterna till inkludering har varit begränsade. Avsikten med förändringen är att utveckla nya former för träning och tävling för personer med funktionsnedsättning, ett ansvar som ska delas av alla specialidrottsförbund, inte bara Parasportförbundet, säger Kim Wickman, lektor vid Pedagogiska institutionen vid Umeå universitet.

Hon är projektledare för den Forte-finansierade studien "Likvärdiga villkor i Sveriges största folkrörelse – framgångsfaktorer för ökad inkludering inom idrottsområdet" som undersöker effekterna av

omorganiseringen; bland annat vad den innebär för de idrottare som berörs.

– Det är klart att det finns stora utmaningar, till exempel föreställningen om vad som är "riktig" idrott och vilka som representerar normen. Det är ett förändringsarbete som kommer att ta lång tid och som kommer att kräva både engagemang och tålamod.

Andra utmaningar är att skapa realistiska förutsättningar i praktiken och se till att de som vill faktiskt kan vara med, samt att arbeta bort diskriminerande regelverk och rutiner.

– Idrottsrörelsens mål är att det ska finnas goda förutsättningar för barn och vuxna att idrotta på lika villkor och att det ska finnas en större acceptans för mångfald. Förhoppningen är att vi ska lära av denna process så att vi sedan ska kunna använda vad vi har lärt oss i andra sammanhang.

Kim Wickman menar att det är viktigt att ta vara på hur idrotten kan utvecklas och förändras så att fler kan hitta sin plats i det sociala sammanhanget. Hon är dock noga med att poängtera att det handlar om ett forskningsprojekt i samverkan och att det därför är

KIM WICKMAN, lektor vid Pedagogiska institutionen vid Umeå universitet

INEZ REHN, inkluderingsansvarig på Svenska Innebandyförbundet

viktigt att hitta en balans mellan akademien och idrottsrörelsens erfarenheter och kunskaper för att projektet ska kunna bidra till ökad inkludering.

Med som fallstudie i projektet är Svenska Innebandyförbundet som genom att medverka hoppas kunna tillskansa sig kunskap om hur de ska bli mer inkluderande. Redan i dag erbjuder de flera olika typer av paraverksamhet, men hoppas att studien ska ge dem en bättre grund att stå på.

– Vi vill vara en idrott för alla. Ibland är det viktigt att prata specifika målgrupper och behov, men idrotten behöver generellt inkludera fler. Tyvärr attraherar innebandyn en väldigt homogen grupp som vi vill bredda, säger Inez Rehn, inkluderingsansvarig på Svenska

Innebandyförbundet.

Hennes förhoppning är att studien ska bidra till att Svenska Innebandyförbundet får bättre kunskap om målgruppen och om hur de ska anpassa idrotten. En önskan är också att studien och omorganiseringen ska förenkla och förbättra samarbetet med bland annat kommunen och LSS-boenden så att fler personer med funktionsnedsättningar ska få möjlighet att idrotta.

I och med Parasportförbundets omorganisering kommer Innebandyförbundet att ta över stående innebandy för personer med intellektuell funktionsnedsättning samt sittande innebandy, det vill säga rullstolsinnebandy, för personer med fysisk funktionsnedsättning. Målet är att övergången ska bli så smidig att utövarna inte ska uppleva någon skillnad.

– Meningen är att alla ska ges samma idrottsupplevelse och då är det en ganska exkluderande tanke att samla alla parautövare under ett eget idrottsförbund. Då sker ju givetvis inte någon inkludering och det känns helt rätt att de ska vara där kunskapen om den specifika idrotten finns.

Synskadade Nicolina

Pernheim har tränat judo sedan hon var fyra år gammal och är i dag en av Sveriges främsta utövare av parajudo. Hon menar att det är svårt att veta vad omorganisationen kommer att innebära rent praktiskt, dels eftersom den fortfarande pågår, dels för att covid-19 kom och satte stopp för alla tävlingar. Men generellt är hon glad över förändringen eftersom hon tycker att all judo ska vara samlad under samma tak. Tidigare har hon till exempel tränat för Judoförbundet, men tävlat för Parasportförbundet.

– Det är ju samma sport, de enda skillnaderna är att vi blir ledsagade till och från mattan och att vi håller i motståndaren när vi börjar. I dag tränar jag med en vanlig grupp, men jag har tidigare råkat ut för att man har trott att personer med en funktionsnedsättning

Foto: Ally Ternberg

behöver en specialgrupp. Nu blir det tydligt att klubbarna ska välkomna oss alla.

Omorganiseringen innebär också att parajudo, enligt Nicolina Pernheim, får mer uppmärksamhet eftersom det numera ingår i "judosverige" och inte bara är en specialgren vid sidan om.

– Jag har börjat att få fler inbjudningar till träningsläger eftersom de har börjat att se mig som en av deras idrottare.

Trots förväntningarna

kan hon inte låta bli att oro sig. Främst är hon orolig för att föreningarnas och förbundens budget inte ska räcka till eftersom de nu blir fler utövare som måste dela på den. Parajudo kräver till exempel fler ledare vilket kostar pengar, och vägnarna till att bli elitidrottare kan se annorlunda ut om man har en funktionsnedsättning.

– Jag är mest orolig för de yngre som inte har

hunnit ta sig till toppen än. Många med funktionsnedsättning behöver extra stöd och jag är rädd att man inte kommer att ha tid och resurser att hjälpa dessa personer.

Hennes farhågor delas till viss del av Kim Wickman som dock menar att det är viktigt att inte skynda fram, då förändring tar tid. Hon väljer därför att se på förändringarna med en nyfiken blick.

– Det här är en spännande utmaning som jag ser fram emot att följa. ■

Jag har börjat att få fler inbjudningar till träningsläger eftersom de har börjat att se mig som en av deras idrottare.

NICOLINA PERNHEIM, judoutövare med synnedsättning

10% av alla 20-24 åringar i Sverige saknar arbete och studier Källa OECD

Att som ung sakna arbete under en längre period kan innebära en rad konsekvenser på både lång och kort sikt. Under lågkonjunkturer ökar ungdomsarbetslösheten och den pågående coronakrisen förväntas försvåra många ungas etablering på arbetsmarknaden.

I rapporten *Unga som varken arbetar eller studerar – en kartläggning och kunskapsöversikt* beskrivs hur situationen har utvecklats under

de senaste åren. Rapporten beskriver även forskningen kring effekter av olika insatser inom skola och arbetsmarknad.

Beställ eller ladda ner publikationen på forte.se

Foto: Scandinavia

Foto: Scandinavia

Coronakrisens långsiktiga konsekvenser är svåra att förutse och kunskapsbehovet är stort. Men trots att många frågor saknar svar så kan existerande kunskap vara vägledande.

I skriftserien *Forte Fokus* har Forte låtit ett antal forskare sammanfatta sin forskning med koppling till pandemin. Du hittar skriftserien på forte.se

”Digitala tillämpningar kan vara avgörande för att upprätthålla den enda kommunikationskanal många äldre har till omvärlden.

Forte Fokus "Digitalisering i äldreomsorgen i tider av pandemin"

ARBETSLÖSHETEN I SVERIGE INNAN CORONAPANDEMIN Källa SCB, 2019

utrikesfödda personer

15,1%

inrikesfödda

4,4%

Nyanlända möter stora utmaningar på arbetsmarknaden. Forskning visar att högutbildade nyanlända riskerar att hamna i arbeten som de är överkvalificerade för, medan den som har låg utbildning tenderar att fastna i lågavlönade, osäkra anställningar.

I *Forskning i korthet: Integration av nyanlända på arbetsmarknaden* kan du läsa om den senaste forskningen på området.

Beställ eller ladda ner publikationen på forte.se/publikation/flk-integration

IDÉER FRÅN ANSTÄLLDA

kan göra hemtjänsten friskare

Arbetsmiljön inom hemtjänsten behöver bli bättre. Att låta anställda själva vara delaktiga i arbetsmiljöåtgärder kan vara en del av lösningen, tror forskaren Gerd Johansson. TEXT Maja Lundbäck och Marie Lann ILLUSTRATION Marja Nyberg

Stress och en ständig kamp mot klockan. Att arbeta inom hemtjänsten har alltid varit ett tungt och tidspressat arbete. Och med åren har det blivit värre. Allt fler hembesök ska hinnas med på allt kortare tid, vilket ökar pressen på personalen.

– De flesta som jobbar inom hemtjänsten har en väldigt tuff arbetsmiljö. De upplever att stressen ökar och att de får allt mindre tid för de äldre, säger Gerd Johansson, seniorprofessor inom arbetsmiljöområdet vid Lunds universitet.

I dag saknas ett antal tusen anställda inom hemtjänsten – en av de största yrkeskategorierna i Sverige. Samtidigt blir svenska folket allt äldre och den del av befolkningen som är i arbetsför ålder och kan ta hand om de gamla minskar.

Att rekrytera ny personal är svårt. Av de som jobbar inom hemtjänsten i dag är de flesta kvinnor och många av dem har råkat ut för belastningsskador. De många arbetsskadorna kan delvis förklaras med att det finns en grupp anställda som har arbetat och slitit i många år inom yrket. Ju fler år desto högre risk för skador. Men nu börjar de äldsta i branschen att gå i pension. Att förbättra arbetsmiljön är ett måste för att alla kunna locka yngre arbetskraft att ta över. Men som det ser ut i dag verkar det som att många yngre tar detta jobb mest som tillfälligt arbete.

Behovet av hemtjänst är stort när allt fler äldre fortsätter att bo hemma. Många är dessutom sjuka, ofta har de flera olika sjukdomar samtidigt. Detta ökar arbetsbelastningen både fysiskt och psykiskt för personalen inom hemtjänsten. Bland annat ökar antalet tunga lyft, vilket kan ge belastningsskador.

– Anställda inom hemtjänsten ligger högst på listan över de grupper som har allra högst sjukskrivning. Det handlar både om smärtproblematik efter för hög fysisk belastning och om stressrelaterade psykiska problem, säger Gerd Johansson.

Så hur kan hemtjänsten bli en friskare arbetsplats

– och därmed mer attraktiv? Det undersöker Gerd Johansson och hennes forskarkollegor i det fyraåriga projektet *"Att skapa en bättre arbetsmiljö i hemtjänsten – participativt förändringsarbete i praktiken"*. Problembeskrivningen är alla ganska överens om.

– Arbetsgivare, arbetstagar och fackförbund menar alla att ett av de största problemen man har att tampas med är svårigheten att rekrytera personal. Så något måste göras för att förändra situationen, säger hon.

Statusen på yrket måste höjas. Tjänsterna måste utformas så att de blir mer attraktiva och arbetsmiljön måste förbättras.

– Hur ska vi annars få fler att vilja jobba inom hemtjänsten framöver? säger Gerd Johansson.

I den första fasen av projektet undersöktes vilken forskning som fanns runt om i världen kring förbättringar av arbetsmiljön inom hemtjänst. Nästa steg var att ta reda på hur det såg ut i Sverige vad gäller genomförda förbättringar. Genom att skicka ut en enkät till landets samtliga kommuner och fråga dem om de hade gjort någonting för att förbättra arbetsmiljön hoppades forskarna komma närmare svaret. Kommuncheferna fick ge max tre exempel på genomförda positiva arbetsförbättringar.

– Vi skickade enkäten till cheferna i kommunerna och fick svar från 178 hemtjänstenheter inom kommunerna. Det visade sig att man gör mycket i kommunerna. De försöker förändra. Men när vi frågade om de hade utvärderat sina insatser för att se om de haft effekt såg vi att detta gjorts mycket sparsamt, säger Gerd Johansson.

Den vanligaste arbetsmiljöåtgärden var organisationsförändringar.

– Skulle man jobba i team eller skulle man inte jobba i team? En del förändringar handlade om digital teknik och andra kring schemaläggning. Det som förvånade oss var att det fanns väldigt få åtgärder kring belastningsskador. Trots att vi vet att de är så vanliga, säger hon.

Dessutom fanns få rutiner för att sprida positiva förbättringar till andra kommuner. Gerd Johansson lyfter fram vikten av att olika aktörer måste bli bättre på att berätta för varandra hur arbetsmiljön kan förbättras.

I den sista delen av forskningsprojektet involverades fyra skånska kommuner för att kunna ta fram en modell där de anställda var en del av arbetet för att skapa en bättre arbetsmiljö. Som en del av detta arbete svarade deltagarna på en omfattande enkät för att få en bred bild av nuvarande arbetsmiljö. Resultatet från enkätstudien var slående. Cirka en tredjedel av de anställda i de fyra kommunerna uppgav att de mätte dåligt och var på

FAKTA HEMTJÄNSTEN

Att jobba som undersköterska inom hemtjänsten, hemsjukvården eller på ett äldreboende är Sveriges vanligast yrke.

91%
av alla anställda
är kvinnor

I dag består yrkesgruppen av 135 300 anställda. 91 procent av de anställda är kvinnor.*

Hemtjänst kan den som bor hemma men som behöver viss hjälp i det dagliga livet ansöka om hos kommunen man bor i. En biståndshandläggare på socialförvaltningen ser över ens behov och beslutar sedan om man har rätt till hemtjänst.

* Källa www.scb.se

FORSKNINGSPROJEKTET

"Att skapa en bättre arbetsmiljö i hemtjänsten - participativt förändringsarbete i praktiken" är ett forskningsprojekt som syftar till att förbättra arbetsmiljön i hemtjänsten.

Projektet finansieras av Forte och ingår i satsningen "Arbetsmiljö i kvinnodominerade sektorer".

Under hösten kommer Gerd Johansson också att ingå i ett annat forskningsprojekt som ska titta närmare på hur hemtjänsten och hemsjukvårdens organisation förändrats under pandemin.

– Vi hoppas att det resultat vi får fram kan visa hur arbetet har anpassats till de utmaningar som pandemin fört med sig och att det ska ge lärdomar som kan användas för att förbättra arbetsmiljön även efter pandemin. ■

gränsen till utbrända och belastningsbesvärerna var mycket omfattande.

– Här ser vi tydligt hur den ständiga stressen och pressen påverkar personalen. Många mår inte alls bra, säger Gerd Johansson.

I de förändringsarbeten som genomförs i respektive kommun fokuserades på olika problem som till exempel bristen på personal och vikarier, dålig vi-känsla och gemenskap i arbetsgrupperna och problem med schemaläggning.

– Förhoppningen är att studien ska leda till att det startas diskussioner om arbetsmiljön ute i de olika arbetsgrupperna bland hemtjänstpersonalen, säger Gerd Johansson.

Under coronapandemin har hemtjänsten varit omdiskuterad. Brist på skyddsutrustning, stor smittspridning, många timvikarier och att de anställda träffar många äldre, har gjort att hemtjänsten hamnat i fokus. Gerd Johansson tror att vi har mycket att lära.

– Ta tillgången till skyddsutrustning inom hemtjänsten till exempel. Den har varit under all kritik, säger hon.

Gerd Johansson menar att det inte bara handlar om att förbättra det förebyggande arbetet kring smittspridning av coronaviruset, utan att man måste arbeta med de här frågorna långsiktigt och vidta samma försiktighetsåtgärder vid exempelvis säsongsinfluensor och andra sjukdomar.

GERD JOHANSSON,
seniorprofessor inom
arbetsmiljöområdet vid
Lunds universitet

Det lönar sig att satsa på jämlikhet

Att arbeta för jämställdhet och jämlikhet är en självklarhet. Alla har rätt till ett bra liv. Det är grundbulten för ett gott samhälle och därmed en angelägenhet för oss alla.

Det var också en av anledningarna till att Botkyrkabyggen startade jämställdhetsatsningen "Qvinna i Botkyrka" hösten 2017. Långtidsarbetslösa kvinnor med utländsk härkomst som bor i våra områden erbjuds jobb med kollektivavtalsenlig lön och studier i bland annat svenska, städteknik, jämställdhet och hälsa.

Kvinnorna städar i våra områden i Fittja, Norsborg och Alby. Deras arbete är ovärderligt, att hålla rent och snyggt på gårdar och trapphus är en mycket viktig

del av Botkyrkabyggens förvaltning. Ytterst handlar det om att skapa trivsel och trygghet i stadsdelarna.

Kvinnornas närvaro i det offentliga rummet påverkar även maktbalansen. De är ambassadörer för kvinnors möjligheter till egen försörjning, utbildning och självständighet. Därför har det också varit viktigt för oss att "Qvinna i Botkyrka" inte drivs som ett projekt, det är en långsiktig satsning och en del av vår ordinarie verksamhet.

Många av kvinnorna vittnar själva om hur en egen lön och bättre kunskap i svenska gör dem mer självständiga och om hur deras hälsa har förbättrats. Erfarenheterna av det svenska samhället har breddats,

Foto Botkyrkabyggen

nya kontakter skapats och de har ökat sin anställningsbarhet på arbetsmarknaden.

Men varför väljer då Botkyrkabyggen att satsa på just jämställdhet? För mig är "Qvinna i Botkyrka" ett exempel på hur vi som ett allmännyttigt bostadsbolag kombinerar affärsnytta och samhällsansvar. Det handlar inte om att bolaget ska vinna godhetspoäng eller en vilja att ensidigt hjälpa andra. Vi gör det för att jämställdhetsatsningen är bra för bolagets verksamhet och ekonomi, och för samhällsutvecklingen i ett vidare perspektiv.

När fler av våra hyresgäster får jobb och egen lön, ökar deras möjlighet att betala hyran. När våra hyresgäster trivs i hela och rena områden, ökar deras vilja att bo kvar och bidra till det lokala samhället. När fler med arbete bor i allt tryggare områden, tilltar andra bolags vilja att investera där – utbud, arbetstillfällen och bostadsinvesteringar ökar. Det blir en positiv spiral som i förlängningen inte bara lyfter individer och områden, utan även värdet på Botkyrkabyggens fastigheter. Med "Qvinna i Botkyrka" kombinerar vi alltså affärsmässiga principer med att ta samhällsansvar.

I dag är 25 kvinnor anställda inom "Qvinna i Botkyrka". Allt eftersom Botkyrkabyggens avtal med städböjarens förening löper ut, övertar kvinnorna städningen i våra områden. Vår vision är att 100 kvinnor ska vara anställda inom "Qvinna i Botkyrka" år 2025.

Detta är ett av Botkyrkabyggens bidrag till FN:s Agenda 2030 och mål nummer fem *Jämställdhet*, och mål tio *Minskad ojämlikhet*. Jag är övertygad om att även du kan göra något inom ramen för din verksamhet för att öka jämställdhet och ojämlikhet. Ingen kan göra allt, men alla kan göra något. Tillsammans! ■

CHRIS ÖSTERLUND, VD Botkyrkabyggen och Årets offentliga ledare 2019

Få den senaste forskningen direkt hem i brevlådan – **utan kostnad!**

Miss inte nästa nummer! Registrera dig på fortemagasin.se

Forte Magasin är Fortes forskningsmagasin med populärvetenskapliga artiklar. Här presenterar vi ett axplock av den forskning vi finansierar – det vill säga tvärvetenskaplig forskning om och

för människan. Som prenumerant får du varje nummer direkt hem i brevlådan så snart det har lanserats – utan kostnad. Magasinet ges ut i två nummer per år, ett på våren och ett på hösten.

MELLAN FORSKNING OCH PRAKTIK

**forskarskola ska
stärka socialtjänsten**

Det behövs mer vetenskaplig kunskap för att utveckla och förbättra socialtjänstens insatser och stöd. Ett problem är också att befintlig kunskap inte används i den praktiska verksamheten. Som en lösning på problemet startades under 2019 en forskarskola som för forskning närmare verkligheten. TEXT Helena Östlund

Forskarskolan för yrkesverksamma inom socialtjänsten (FYS) startades 2019 som ett verktyg för att stärka kopplingen mellan forskning och praktik. Forskarskolan finansieras av Forte och finns i dag på fyra lärosäten, som alla ansvarar för utbildningen: universitetet i Malmö, Lund och Göteborg samt Linnéuniversitet. Intresset är stort och konkurrensen om platserna hård.

Socionomen Maria Grönte är en av dem som fick en plats. Hon har sedan tidigare en masterexamen och tycker det är spännande med forskning. Egentligen hade hon inga planer alls på att göra akademisk karriär, men så dök information om forskarskolan upp.

– Jag trivs väldigt bra i mitt arbete som utredare inom socialtjänsten och är inte redo att gå in i akademien på full tid, därför är detta så perfekt. Jag får det bästa av två världar.

Forskarutbildningen ges på halvtid under fyra år. För Maria Grönte innebär det att hon kan ha kvar sin tjänst som socionom vid socialtjänsten i Staffanstorps kommun.

– Det har funkat jättebra för min del att kombinera. Men det är viktigt att chefen har förståelse för att man har två arbeten som är krävande och intensiva. Det är höga krav och full fart på båda ställena så viss flexibilitet behövs för att det ska funka.

På universitetet har Maria Grönte snabbt kunnat skaffa sig ett brett nätverk. Det gör att hon kan be andra forskare att komma till socialtjänsten i Staffanstorp och prata om frågor som de möter i sitt vardagliga jobb.

När Maria Grönte under hösten börjar andra året på forskarskolan ska hon börja samla in empiri för sin licentiatuppsats där hon ska studera

socialsekreterares strategier för att nå fram till pappor med våldsproblematik.

Hon kommer dels att intervju socialsekreterare och dels intervju pappor som tagit emot behandling för sin våldsproblematik om deras upplevelse av kontakten med socialtjänsten.

– Det här är allvarliga ärenden, som i värsta fall kan leda till död. Papporna glöms ofta bort, man ger stöd och hjälp till kvinnor och barn, men vi måste också fokusera på den som är våldsutövare. Gör vi inte det kommer våldet aldrig att upphöra.

Hon vet inte exakt hur hennes arbete kommer att se ut när forskarskolan är slut. Förhoppningen är att kunna jobba mer samordnande och strategiskt än vad nuvarande tjänst innebär.

– Tanken är att vi ska koppla ihop forskning och praktik, i dag är det tyvärr inte självklart.

Stella Jacobson är forskningssekreterare på Forte och ansvarig för Fortes program för tillämpad välfärdsforskning som finansierar forskarskolan.

– Syftet är att forskarstudenterna ska bidra till att stärka kunskapsuppbyggnaden inom socialtjänsten genom att de får forskningskompetens som de kan använda på sina arbetsplatser, säger Stella Jacobson.

Hon betonar att det är viktigt att de som antas till forskarskolan verkligen vill stanna kvar i sina yrken, så att de kan föra vidare kunskap och metoder, och att de inte främst tänker sig en akademisk karriär.

Intresserade från hela landet kan söka till forskarskolan. Den första årskursen startade hösten 2019.

”

JAG TRIVS VÄLDIGT BRA I MITT ARBETE SOM UTREDARE INOM SOCIALTJÄNSTEN OCH ÄR INTE REDO ATT GÅ IN I AKADEMIN PÅ FULL TID, DÄRFÖR ÄR DETTA SÅ PERFEKT. JAG FÅR DET BÄSTA AV TVÅ VÄRLDAR.

MARIA GRÖNTE, student vid
Forskarskolan för yrkesverksamma
i socialtjänsten samt socionom
i Staffanstorps kommun

Under hösten 2020 börjar den andra årskursen och hösten 2021 den tredje, totalt 30 platser. Utbildningen leder fram till en licentiatexamen.

Första året består av en introduktion till forskning i socialt arbete, kvantitativ samt kvalitativ metod och till sist en kurs som anknyter till det ämne som varje enskild student ska forska om.

– Vi vill hålla ihop gruppen så att de följer varandra det första året. Då finns det också på sina forskningsplaner och gör etikansökningar, berättar Lars Plantin som är professor i socialt arbete vid Malmö universitet och en av de ansvariga för forskarskolan.

Han berättar att vid tidigare forskarskolor har det ofta varit få kandidater, och då blir det ingen konkurrenssituation.

– Nu har vi tre gånger så många sökande som platser. Det gör att även om man är kvalificerad måste man konkurrera bland de bästa.

Kursledningen bedömer projekten, hur troligt det är att den sökande kan genomföra dem och tillgodogöra sig utbildningen. Man tittar också på uppsatser de skrivit tidigare. Sedan plockas ett antal kandidater ut som intervjuas.

– Det är ofta roliga och intressanta projekt som är praktiska. Men sen ska de också gå att förverkliga i praktiken, från ax till limpa och däri ligger svårigheten, konstaterar Lars Plantin.

Arbetsgivarna är inte inblandade i urvalsprocessen, men tanken är att de därefter ska ha tät kontakt med handledarna.

– Det är viktigt att vi etablerar en stabil kontakt med arbetsgivarna, annars tappar man lätt dem. Då blir forskarstudenten mer och mer knuten till akademien och förlorar den dubbla position som de ska ha inom både fält och akademi.

Ett problem under tidigare forskarskolor har varit just att doktoranderna suggs upp av forskningen och lämnar sitt gamla yrkesliv. Det försöker man nu

”

NU HAR VI TRE GÅNGER SÅ MÅNGA SÖKANDE SOM PLATSER. LARS PLANTIN

STELLA JACOBSON, programansvarig för det nationella programmet för tillämpad välfärdsforskning, Forte

LARS PLANTIN, professor i socialt arbete vid Malmö universitet

förhindra genom att planera för doktorandens återgång till sitt arbete.

– En nyhet är att studenten ska upprätta en kommunikationsplan tillsammans med sin arbetsgivare. Den ska förklara hur forskningen kan kommuniceras inom den egna organisationen.

För den som går forskarskolan innebär det bland annat att man får lära sig att leta i databaser och göra litteraturoversikter och det gör att forskningsstudenterna snabbt kan hitta kunskap om aktuella frågor att sprida bland kollegor. De ska också presentera sina forskningsresultat under den årliga konferens dit både

arbetsplatser och forskare bjuds in.

Dessutom kommer de att få delta i en workshop i hur man kommunicerar forskning. Hur går det till praktiskt, hur kan man exempelvis sprida forskning via sociala medier?

– Det blir ett sätt att hålla kvar bryggan mellan akademien och fältet. Varje student får tänka utifrån sin arbetsplats, med den stress och det tempo som är där. Hur ska man kunna hitta de här ögonblicken där folk kan ta till sig ny kunskap utifrån de förutsättningar som finns? ■

OM FORSKARSKOLAN

Forskarskolan för yrkesverksamma i socialtjänsten (FYS) är ett samarbete mellan Lunds universitet, Malmö universitet, Göteborgs universitet och Linnéuniversitetet som pågår mellan 2019–2026 för att främja långsiktig kunskapsbildning i socialtjänsten.

- Ska leda till en licentiatexamen på fyra år.
- Sker på halvfart för att forskarstudenten ska kunna fortsätta vara yrkesverksamma under studietiden.
- Forskningen ska ligga nära socialtjänstens verksamhet och svara mot behov som finns i praktiken.
- Omfattar tre årskullar och totalt 30 studenter.

NYHETS BREV

Prenumerera på Fortes nyhetsbrev och få löpande nyheter, forskningsresultat, information om utlysningar och evenemangstips via e-post. Gå till forte.se för att anmäla dig som prenumerant. forte.se/nyhetsbrev

SOCIALA MEDIER

Följ oss i sociala medier för att snabbt få nyheter och uppdateringar från Forte. twitter.com/forteforskning
facebook.com/forteforskning
linkedin.com/company/forteforskning

PUBLIKATIONER

På vår webb kan du ladda ner och beställa alla våra publikationer gratis. forte.se/publikationer

SEMINARIER OCH EVENEMANG

Varje år arrangerar Forte, på egen hand eller i samarbete med andra, ett flertal intressanta seminarier, konferenser och andra evenemang inom hälsa, arbetsliv och välfärd. forte.se/evenemang

TA DEL AV VÅRA EVENEMANG I EFTERHAND

Vi filmar nästan alltid våra evenemang för att fler ska ha möjlighet att ta del av dem. På vår YouTube-kanal hittar du många spännande föredrag, seminarier och intervjuer. youtube.com/forteforskning

FORTE MAGASIN

Redaktör: Antonia Hallberg och Marie Lann
Ansvarig utgivare: Kruna Madunic, kruna.madunic@forte.se
Grafisk form: Granath
Omslagsbild: Scandinav
Tryck: BrandFactory, Stockholm 2020
ISSN 2001-8258

FORTE

Box 38084, 100 64 Stockholm
08-775 40 70
forte@forte.se

Missa inte nästa nummer! Registrera dig på fortemagasin.se

PRENUMERERA PÅ
**FORTE
MAGASIN**
KOSTNADSFRI

Som prenumerant på Forte Magasin får du varje nummer direkt hem i brevlådan så snart det har lanserats. Magasinet ges ut i två nummer per år, ett på våren och ett på hösten. Det är kostnadsfritt att prenumerera.

Registrera dig på fortemagasin.se

**Registrera dig på
fortemagasin.se så
får du nästa nummer
utan kostnad!**

FORTE:

Forskningsrådet för
hälsa, arbetsliv och välfärd